

Dünya’da ve Türkiye’de Prososyal Davranışlar Üzerine Çalışmalar: Lisansüstü Tezlere ve TR DİZİN Makalelere Yönelik Bir İçerik Analizi

Studies on Prosocial Behaviors in the World and in Turkey: A Content Analysis of Postgraduate Theses and TR INDEX Articles

J. Tgm. Dr. Ahmet SARNIÇ¹

Araştırma Makalesi/Research Article

Gönderi Tarihi/Received
12/12/2023

Kabul Tarihi/Accepted
23/12/2023

Online Yayın Tarihi/Published
30/12/2023

Atıf/Cited in: Sarnıç, A. (2023), Dünya’da ve Türkiye’de prososyal davranışlar üzerine çalışmalar: Lisansüstü tezlere ve TR DİZİN makalelere yönelik bir içerik analizi, *Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi (SOBAG)*, 1(1), 1-20.

ÖZET

Amerika’da 1970’li yıllarda yönetim literatürüne dâhil edilen, ancak ülkemizde son yıllarda araştırma konusu olmaya başlayan ve literatüre herhangi bir şekilde ödüllendirilme beklentisi olmaksızın bir başkasına yardım etme davranışı olarak geçen prososyal davranışlar, yönetim, sosyoloji, psikoloji, çocuk gelişimi, özel eğitim gibi çoğu disiplin alanının araştırma konusu olmuştur. Akademik yönden gerçekleşen değişimlerin irdelenmesi ve tespit edilmesi, gelecekte hazırlanacak olan çalışmaların yönlerini belirlemede önemli bir katkı sağlamaktadır. Özellikle prososyal davranışlar gibi neredeyse her disiplinde incelenme alanı olan bir konunun, akademik ilerleyişinin tespiti önemli olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle çalışmanın amacı, prososyal davranışlar üzerine yapılan çalışmalarının Türkiye’deki ulusal literatürde gerçekleştirdiği gelişmelerin tespit edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda Türkiye’de hazırlanan lisansüstü tezlerin bir arada sunulduğu YÖKTEZ platformunda ve akademik makalelerin bir arada sunulduğu TR Dizin’e tabi dergilerde prososyal davranışlar ile ilgili bir analiz gerçekleştirilmiş ve prososyal davranışlar ile ilgili çalışmaların seyrinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. YÖKTEZ ve TR Dizin dergilerine ek olarak; çalışmada, VOSviewer 1.6.20. programı ile Türkiye dışındaki diğer ülkelerde prososyal davranışların çalışma alanları ile ilgili niceliksel bir analiz gerçekleştirilmiş ve prososyal davranışlar ile ilgili çalışmaların seyri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Prososyal Davranışlar, Prososyal Davranışların Özellikleri, İçerik Analizi

ABSTRACT

Prosocial behaviors, were included in the management literature in America in the 1970s, but have also begun to be a subject of research in our country in recent years and are defined in the literature as "behavior of helping someone else without the expectation of being rewarded in any way", became a research subject in many fields such as management, sociology, psychology, child development, special education, and social sciences. Examining and identifying academic changes makes an important contribution to determining the direction of future studies. It is considered especially important for determining the academic progress of a subject such as prosocial behavior, which is an area of study in almost every discipline. In this respect, this study aims to determine the development of studies on prosocial behavior in the literature in Turkey. In addition to YÖKTEZ and TR Index magazines; In the study, VOSviewer 1.6.20. program, a quantitative analysis was carried out on the study areas of prosocial behavior in countries other than Turkey and it was aimed to determine the course of studies on prosocial behavior.

Key Words: Prosocial Behaviors, Characteristics of Prosocial Behaviors, Content Analysis

¹ Jandarma Sahil Güvenlik Akademisi, Ankara/Türkiye, ahmetsarnic@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-8825-5205.

1. GİRİŞ

Prososyal davranışlar, ilk defa 1970’li yıllarda işletme yönetimi literatürüne dâhil olarak zamanlarda yurtdışında en çok araştırılan konulardan birisi haline gelmiştir. Prososyal davranışlarla ilgili araştırmaların çoğu, söz konusu davranışın sergilenmesine neden olan veya bireyleri bu davranışa yönlendiren faktörler konusunda yapılmıştır.

Sosyolojik açıdan çocukları ele alırsak, arkadaşlarından biri oyun hamuru küçük olduğu için ağlayan bir çocuğa kendi isteği ile oyun hamurunun bir kısmını vermesi prososyal bir davranıştır. Çünkü oyun hamurunu veren çocuğun burada herhangi bir ödül beklentisi yoktur ve yapılan araştırmalar sonucunda prososyal davranışların iki yaşından itibaren sergilenmeye başladığı ortaya konulmuştur.

İnsan tek başına doğmuş olmasına rağmen tek başına yaşayamayan bir varlıktır. İnsanın biyolojik bir varlık halinden sosyal bir birey haline dönüşmesi birçok faktöre bağlı olarak değişmektedir. İçinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve kültürel şartların sürekli etkisi altında bulunan insan, bu etkenlerin karmaşık etkileşimi sonucunda bir birey olarak varlığını ortaya koyar ve geliştirir. Bireyin hayatındaki gelişiminin önemli boyutlarından birisini sosyal yönü oluşturmaktadır. Ayrıca yeni doğan birey, fiziki, bilişsel, akademik ve dil gelişimi açısından ne kadar gelişmiş olursa olsun, sosyal iletişimde güçlük yaşıyorsa, sosyal gelişim bakımından sorun yaşıyor anlamını taşımaktadır (Çekin, 2013: 36).

Prososyal davranışlar, bireyin sosyalleşme aşamalarının temelini oluşturan faktörler içerisinde bulunmaktadır. Aynı zamanda prososyal davranış araştırmalarının, daha çok çocuk ve ergenlik dönemlerindeki kişiler üzerinde yapıldığı ve ilgili çalışmalarda genellikle prososyal davranış üzerinde cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, saldırganlık, anti sosyal davranış, empati gibi değişkenlerin rolünün incelendiği görülmektedir.

Yapılan bu çalışmada ise uluslararası literatürde prososyal davranışların hangi bilim dallarında hangi oranda çalışıldığı üzerinde durulmasının yanı sıra prososyal davranışlar konusunun, Türkiye’de makaleler ve lisans üstü tezlerde hangi bilim dallarında ne sıklıkla çalışıldığının önemi ortaya konulmuştur.

2. PROSOSYAL DAVRANIŞLAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Literatüre “herhangi bir şekilde ödüllendirilme beklentisi olmaksızın bir başkasına yardım etme davranışı” olarak geçen prososyal davranışlar, son dönemlerde çoğu araştırmanın dikkatini çekmektedir. Ancak, bireyin hangi davranışı hangi niyet içerisinde yaptığını ölçümlemek zor olduğu için çalışma alanı çok genişleyememiştir. Prososyal davranışlar sosyoloji, psikoloji gibi çoğu disiplin alanının araştırma konusu olmuştur.

1970’li yıllarda özellikle Amerika’da yoğun bir şekilde araştırılan prososyal davranışlar, okul öncesi çocuklarda, ergenlik çağındaki çocuklarda ve üniversite öğrencileri üzerinde araştırılmıştır. Araştırmacıların söz konusu yaş gruplarına önem vermelerinin temel sebebi, prososyal davranışların çocuklara ve genç yaş grubundaki bireylere kazandırılabilmesi varsayımı olmuştur.

En kolay ve basit tanımıyla prososyal davranışlar; “herhangi bir şekilde ödüllendirilme beklentisi olmaksızın bir başkasına yardım etme davranışdır”. Diğer bir deyişle, size herhangi bir karşılık sağlayabileceği düşüncesi ile bağışta veya yardımda bulunursanız, ya da birilerini etkilemek, gösterişte bulunmak için para yardımı yaparsanız, bu gerçek anlamda bir prososyal davranış örneği değildir. Olumlu bir sosyal davranış olabilir, ancak karşılık bekleme söz konusu olduğu için prososyal davranış olarak nitelendirilemez (Freedman vd. 1976: 261).

İnsan gerek dini yönden gerekse sosyal ve beşeri yönden ele alındığında davranışlarının altında yatan temel nedenleri tanımlamak zor olabilir. Prososyal davranışlarda diğer olumlu davranış modellerinden çok ince ancak fazlası ile önemli bir farklılık ile ayrılmaktadır. İnsan manevi dünyasında huzura erişebilmek için ibadet eder. Dualarında cenneti istemek, sağlık istemek veya

hayırlı bir birey olmayı istemek olumlu bir davranış olurken, literatürdeki tanımlarına göre prososyal bir davranış olmamaktadır. Çünkü söz konusu duaların arka planında bir beklenti, karşılık bulma umudu söz konusudur.

Prososyal davranışın çok yönlü doğasının olması, söz konusu davranış modelinin her bir boyutunu ve yönünü incelemeyi zorlaştırmaktadır. Bu boyutların bir tarafında faydacı (ben merkezli) yardım davranışları, diğer tarafında ise özgeci veya diğerkam (başkalarının yararını da kendi yararı kadar düşünmek) olarak tanımlanan yardım davranışları yer almaktadır (Karylowski, 1982: 13).

Ben merkezli prososyal davranışlar, başkalarının olumsuz söylemlerinden kurtulmak, bireyin bireysel üzüntüsünden kurtulması veya bir fayda sağlama eğilimidir. Özgeci veya başkaları odaklı prososyal davranışlar, bireyin kişisel davranışları ile ilgili değildir. Başkalarına yönelik, pozitif duygulara, değerlere ve davranışlara odaklanmaktadır. Başkaları odaklı prososyal davranışlar, yardım etmeye motive ve niyetli olma özelliği ile benmerkezci prososyal davranışlardan ayrılmaktadırlar (Çalık vd., 2009: 561).

2.1. Örgütlerde Prososyal Davranışların Özellikleri ve Boyutları

Örgüt içerisindeki tüm çalışanların görev tanımları bellidir. Böylelikle, örgütteki tüm çalışanların yapmaları gereken belli başlı, sabit işleri bulunmaktadır. Örneğin montaj hattındaki bir işgörene tanımlanmış olan iş tanımı, gelen parçanın montajını yapmaktır. Aynı şekilde ürün paketleme bölümündeki işgören, üretimi tamamlanmış ürünün paketlenip sevk aşamasına geçmesini tamamlar.

Fakat bazı durumlarda işgören kendi işi dışında başka işlere de gönüllü bir şekilde yardımda bulunabilir. Örneğin, toplam kalite yönetimi tarzını benimsemiş bir örgütte kurulan kalite çemberinde ki bir üyenin o gün işe gelmemesi ile onun göreceği işler aksayacaktır. İşine gelmeyen işgörenin, o günkü işini kalite çemberinin başka bir üyesi üstlenebilir. Görevi üstlenen işgören, bir başkasının işini tamamladığı için ekstradan bir ücret, prim veya ödül almayacaktır. Yardımı işlerin devamı için, çıkar amacı gütmeyen yapmıştır. Bu örnekteki gibi işgörenin işe gelmeyen başka bir işgörene karşı, bir nevi karşılıksız yardımda bulunması prososyal bir davranış modelidir (Sarıç, 2017: 43).

İş yapma, tamamlama veya yardım etme dışında örgüt içerisinde yapılabilecek prososyal davranışlarda vardır. Örneğin gereksiz yere yanan bir lambanın, boşa akan bir musluğun kapatılması, yerdeki çöpün çöp bidonuna atılması da prososyal bir davranış modelidir. Çünkü burada da bir beklenti yoktur. Sadece bireyin beklentisiz duyarlılığının dışa yansımalarıdır.

Üretim sektörleri dışında hizmet sektöründe de prososyal davranışlar son yıllarda önem kazanmıştır. Öyle ki bir otele gittiğinizde sizi karşılayan kişinin güler yüzlü olması, size yardım da bulunarak bavulunuzu taşıması da bir prososyal davranış başlığı altında incelenebilir. Prososyal davranışlara başka bir boyuttan bakarsak eğer, bazı firmaların müşterilere geri bildirimlerde bulunması da prososyal davranış modellerine örnek teşkil edebilir. Hizmet sektöründeki prososyal davranışlarının, özellikle son on yıldır gelişmiş ülkelerde hizmet sektörünün payının yükselmesi nedeniyle artan bir önem kazandığı görülmektedir. Çünkü her geçen gün hizmet sektöründe istihdam edilen işgören sayısı giderek artmakta ve işgörenlerin tutum ve davranışları örgütsel süreçlerin kalitesinde belirleyici bir önem taşımaktadır (Ilies vd. 2005: 388).

Bu bağlamda örgütler, hizmet kalitesini ve müşteri tatminini en üst düzeyde gerçekleştirmeye çalışacak ve müşteri odaklı davranışlar sergileyebilecek işgörenleri istihdam etmek istemektedir. Günümüzde hizmet sektöründe rekabet avantajı elde etme amacı taşıyan örgütler, işgörenlerin biçimsel rolleri kapsamında müşterilere hizmeti en iyi şekilde sunmasını talep etmektedir. Bununla birlikte, işgörenlerin görev tanımlarında yer almayan konularda da fazladan çaba göstererek, müşterilere yönelik çeşitli hizmet davranışlarını sergilemelerini; aynı şekilde çalışma arkadaşlarına karşı yardımsever davranmalarını beklemektedir. Dolayısıyla, içerisinde bulunduğumuz küresel rekabet koşulları, işgörenlerin klasik anlamda görevlerini yerine getirmelerinin ötesinde müşterilere

ve çalışma arkadaşlarına karşı fazladan çaba sergilemelerini ve yardımsever olmalarını gerektirmektedir (Yeşiltaş vd., 2013: 337).

Aslında prososyal davranışların tümüne baktığımızda, söz konusu davranış modeli herhangi bir emre dayalı olmayan, örgüt için fayda sağlayan davranışlar ve hareketler, işgörenlerin biçimsel rol davranışlarından farklılık gösterir. Bu davranışlar çoğu zaman kişilerin kendi istekleri sonucunda ortaya çıkmakta ve örgüte fayda sağlamaktadır (Karadağ ve Mutaftçılar, 2009: 65). Başka bir açıdan prososyal davranışlar tanımsal olarak; “rolün ya da görev tanımının gerektirmediği ve işgörenin örgütle sözleşmesinde açıkça belirlenmemiş, kişisel tercihe bağlı olarak ve uygulanmadığında herhangi bir ceza gerektirmeyen davranış” olarak karşılık bulur (Durdu, 2010: 7).

Prososyal Eğilimler Ölçeği'nin (Prosocial Tendencies Measure) revize edilmiş versiyonuna baktığımız zaman, prososyal davranışları özgecilik dâhil altı boyutta ele almaktadır. Bunlar; kamusal, gizli, acil, duygusal, itaatkâr ve özgecilik boyutlarıdır. Kısaca söz konusu bu alt boyutlar aşağıdaki gibidir (Kumru vd., 2004: 110):

Kamusal prososyal davranışlar, başka bireylerin gözü önünde yapılan başkalarına faydası olan gönüllü davranışlardır. Örneğin, “başkaları izlerken bir başkasına yardımcı olmak”.

Gizli prososyal davranışlar, başka insanların bilgisi olmadan, bir başkasına yardımcı olma isteği olarak tanımlanabilir. Örneğin, “başkalarının bilgisi olmadan onlara yardımcı olmak”.

Acil prososyal davranışlar, acil ve zor durumlarda başkalarına yardımcı olmaktır. Örneğin, “gerçekten kriz veya zor koşullar içinde olan insanlara yardım etmek”.

Duygusal prososyal davranışlar, duygusallığı çağrıştıran koşullar içerisinde sergilenen, başkalarına yararlı olacak gönüllü davranışlardır. Örneğin, “koşullarına fazlasıyla duygusal olduğu dönemlerde başkalarına yardımcı olmak”.

İtaatkâr prososyal davranışlar, sadece kendisinden istenildiği taktirde başkalarına yardımcı olmayı belirtmektedir. Örneğin, “yardıma ihtiyacı olan insanların yardım isteklerini geri çevirmemek”.

Özgecilik, yardımcı olana ödül verilmediği halde diğerlerine yardım etmeyi ifade etmektedir. Örneğin, “yardım etme davranışından herhangi bir karşılık beklemezsizin yardım etmek” şeklindedir.

Literatürde başka kabul görmüş prososyal davranış boyutları ise, rol tanımlı ve rol ötesi prososyal davranış boyutlarıdır. Ayrıntılı bir şekilde bakmak gerekirse eğer;

Rol Tanımlı Prososyal Davranışlar, örgütün kurallarında açıkça tanımlanan, örgüt iklimini olumlu yönde artırmayı hedefleyen davranışlardır. Prososyal davranışları, görev tanımlarında yer alan ve işgörenlerden örgütsel görevleri dâhilinde istenen davranışları ifade etmektedir. Örneğin, bir işgörenin üretim süreçleri hakkında müşterilere doğru bilgi akışı sağlaması ve görevine karşı en üst düzeyde hassas davranması rol tanımlı prososyal hizmet davranışları kapsamında değerlendirilmektedir. Rol tanımlı prososyal davranışlarının kısa vadede örgüt kültürünün kalitesini artırması beklenmektedir (Yeşiltaş vd., 2013, 337).

Rol Ötesi Prososyal Davranışlar, işgörenlerin kendi isteklerine bağlı olarak sergiledikleri ve örgüte farklı açılardan olumlu etkileri olan davranışlardan oluşmaktadır. Rol ötesi prososyal davranışlar, örgütün genel performansını ve verimliliğini artırmak, örgütün vizyon ve misyonunu desteklemek, örgüt çıkarlarını bireysel çıkarların üstünde tutmak, örgüte yenilikler sunmak gibi olumlu ve yapıcı davranışları içermektedir (Organ, 1988: 551). İşgörenlerin, diğer çalışma arkadaşlarına karşı güler yüzlü ve saygılı davranması, örgütün temizliği için yerdeki çöpü almaları, izinli çalışma arkadaşının işini takip etmesi vb. tüm davranışlar görev tanımlarında yer almadığı; ancak sergilendikleri için rol ötesi prososyal davranışlardır (Borman & Motowidlo, 1993: 89).

2.2. Prososyal Davranışlar İle İlgili Yaklaşımlar

Literatürde bulunan, prososyal davranışlarında dâhil olduğu çoğu olumlu sosyal davranışların, anlamsal yönden aynı tutularak birbirlerinin yerine kullanıldığı ve genellikle farklılıkların ortaya çıkarılmadığı gözlemlenmiştir. Prososyal davranışlar tanımı ile benzerlikleri bulunan kavramlar ise aşağıdaki gibidir:

Örgütsel Vatandaşlık Davranışı, günümüzde örgütler kişiselleştirilmiş görevlerin ve karmaşık bürokratik yapıların kullanılmasından giderek uzaklaşmaktadır. Kişisel görevlerin ve bürokratik yapıların yerine bağımsız takımlara dayalı görev yapılarının benimsendiği ve bu uygulamalar sonucunda ise örgütsel önceliğin ve koordinasyonun giderek arttığı görülmektedir. Bu değişimin bir sonucu olarak örgütün sosyal yapısının sürdürülmesinde, doğrudan veya dolaylı yollarla örgütsel amaçlara katkıda bulunacak davranışlara olan ihtiyaç ve talep giderek artmaktadır (Organ, 1988: 90).

Literatürde örgütsel vatandaşlık davranışları olarak karşılık bulan bu davranışlar, örgütsel başarının elde edilmesinde özellikle grup performansının yükselmesinde ve görev yeterliliğinin desteklenmesinde önemli rol oynayarak örgütün iç ve dış iş çevresine katkıda bulunmaktadır (Avey vd., 2009: 18).

Etik Değerler Yaklaşımı, literatüre felsefe disiplininin bir konusu olarak girmiştir. Düşünsel boyutta ve uygulama boyutunda etiğin değişik şekillerde tanımlandığını görmekteyiz. Özlem (1997)'e göre etik, “iyi ve kötü hakkında bir bilim ya da belirli bir grup veya her insan için geçerli davranış normlarının tamamı” olarak yorumlanabilir. Bir başka tanımda, İnal (1996) etiği, “insanların kurduğu kişisel ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan değerleri, normları, standartları, doğru-yanlış veya iyi-kötü gibi ahlaksal davranışları araştıran bir felsefe disiplini” şeklinde tanımlanmıştır (Gül ve Gökçe, 2008: 378).

Örgütsel anlamda, örgütlerin toplumsal hedefleri yerine getirmek amaçlı olduğu ve birden fazla kişinin bir araya gelerek oluşturduğu sistemler olduğunu literatürde kabul görmüş bir durumdur. Herhangi bir örgütü göz önüne aldığımızda aslında örgütler, farklı kültürlere, değerlere, inançlara sahip bireyleri bir araya toplayarak onları uyumlu bir birliktelik ile çalıştırmak isterler. Aslında işin temelini bakarsak eğer, bu farklı kültürler, değerler, inanç, tutum ve davranışlara sahip bireylerin bir arada çalışmasını sağlayan ve yardım eden en temel oluşum örgüt kültürüdür (Eren, 1998: 259).

Sosyal Sorumluluk Yaklaşımı, örgütlerin kuruluş amaçları altında yatan en önemli nedenler, kâr elde etmek, topluma hizmet etmek ve varlığını sürdürmedir. Ancak biraz daha ayrıntıya girersek, pek çok örgüt için bunlardan en önemlisi kârı artırmaktır. Artık günümüzde, bilinçli tüketicilerin artması ile yalnızca kârlılık hedefli faaliyet gösteren örgütlerin başarılı olmaları ve sektörde barınmaları son derece zordur (Arıkan, 1995: 171).

Sadece karlılık hedefli faaliyet göstermenin yanı sıra, örgütlerin toplum içerisinde meydana gelecek değişimlere ayak uydurmaları ve sosyal sorumluluk bilinciyle faaliyette bulunmaları, uzun vadeli elde edilecek faydalar açısından fazlasıyla önemlidir. Çünkü örgütler faaliyetlerini gerçekleştirirken içinde buldukları topluma karşıda sorumluluklar taşımaktadır (Pelit vd., 2009: 19).

Hayırseverlik, Kahveci (2008)'e göre “hayırseverlik evrensel olduğu kadar sevme veya şefkat gösterme davranışları” olarak da ifade edilmektedir. Başka deyişle göre sevmek veya şefkat göstermek karşınızdakinin mutluluğundan mutlu olmaktır. İnsan aklı ise, bu hayırseverlik davranışlarını düzenleyen birimdir. Yani akıl hangi davranışın başkalarının yararına olduğunu ve bu yararların nasıl sağlanacağını belirler. Adil bir insan sadece karşınızdakinine hayırseverlik hissi beslemez. Bu söz konusu hissiyata ek olarak başkalarının iyiliği için girişimlerde de bulunur (Sarıyer, 2011: 257).

Örgütsel Adanmışlık, Çöl (2004)'ün örneklemesine göre, “Kölenin sahibine, memurun görevine, askerin yurduna sadakati anlamındaki adanmışlık, eski kelime karşılığıyla sadakat, sadık olma durumunu anlatmaktadır”. Başka bir deyişle; bir kavram ve anlayış biçimi olarak adanma, “toplumsal duyguların olduğu her yerde var olup, içgüdünün duygusal bir anlatım biçimidir”.

Adanma, yüksek derecede bir duygudur. Bir bireye, bir fikre, bir örgüte, kendimizden daha üstün gördüğümüz herhangi bir şeye karşı bağlı bulunmak, yerine getirmek zorunda olduğumuz bir yükümlülüğü anlatır (Karagöz, 2007: 6).

Örgütsel adanmışlık kavramları yönetim literatüründe farklı olmasına karşın, bu kavramlar belli faktörler etrafında odaklaşmaktadır. Bu tanımların geneli davranış odaklı adanma üzerinde durmaktadır. Örneğin; adanmışlık “birisinin davranışları ile sınırlı olan” veya “biçimsel davranışların ötesinde” olarak ifade edilmektedir. Bu durumda adanmışlık, “bir örgütün çalışandan beklediği biçimsel ve standart beklentilerin ötesinde, bireyin bu amaç ve değerlere yönelik davranışlarıdır” (Celep, 2000: 15).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Türkiye’de “prososyal davranışlar” konusu üzerine hazırlanmış olan lisansüstü tez çalışmaları ile makalelerin, bütüncül ve kapsamlı bir biçimde analiz edilebilmesine ek olarak bu konuda hazırlanmış olan çalışmaların benzerliklerinin ve farklılıklarının ortaya çıkarılabilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Bu ana amaç doğrultusunda, prososyal davranışlar ile ilişkili olarak aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır. Bu sorular:

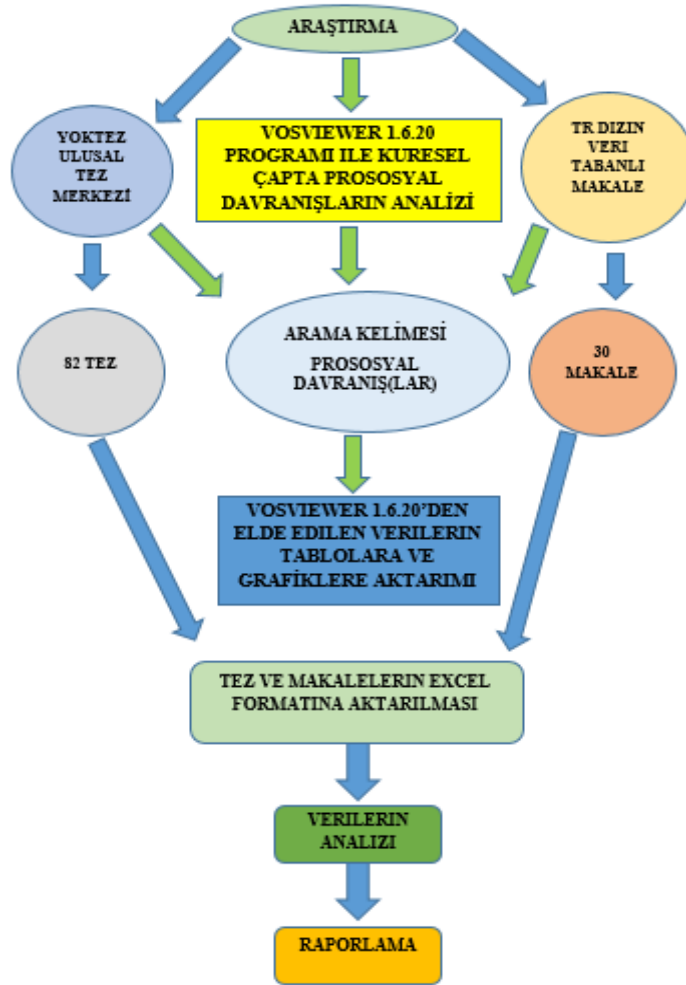
- Tezler ve makaleler yayımlandıkları yıllara göre nasıl bir dağılım sergilemektedir?
- Dünya genelinde prososyal davranışlar ile ilgili araştırma sayısı ne kadardır?
- Dünya üzerinde prososyal davranışlar ile ilgili yapılan makaleler hangi anabilim dalı içerisinde yapılmıştır?
- Dünya literatüründe İşletme Anabilim Dalı içerisinde yapılan prososyal davranışlarla ilgili makalelerin konu dağılımı nasıldır?
- Tezlerin türleri nedir?
- Tezlerin ve makalelerin, yayın dillerine göre nasıl bir dağılım sergilemektedir?
- Tezler ve makaleler, sayfa sayısına göre nasıl bir dağılım sergilemektedir?
- Tezler, kurum durumlarına (vakıf, kamu) göre nasıl bir dağılım sergilemektedir?
- Tezler, üniversitelere göre nasıl bir dağılım sergilemektedir?
- Tezler, enstitüye göre nasıl bir dağılım sergilemektedir?
- Tezler, anabilim dallarına göre nasıl bir dağılım sergilemektedir?
- Tezler, bilim dallarına göre nasıl bir dağılım sergilemektedir?
- Tezler, danışman unvanlarına göre nasıl bir dağılım sergilemektedir?

3.2. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, nitel araştırma deseniyle hazırlanmıştır. Nitel araştırma, “anlamli bir şekilde sayılarla ifade edilemeyen verilerin toplanması, analiz edilmesi ve yorumlanmasını içerir” şeklinde tanımlanabilir (Kurtuluş, 2010: 35). Nitel araştırma yöntemlerinden ise içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. İçerik analizi, kelimelerin anlamlarını daha derin inerek incelemeye destek olan bir araç olarak kabul edilmektedir (Tan & Wang, 2023: 2).

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanı evrenini, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında ve TR Dizin'de taranan 2001-2022 yılları arasında prososyal davranışlar üzerine yazılan tezlerden ve makalelerden oluşmaktadır. Yapılan incelemede ilk tezin 2001 yılında, okul öncesi eğitim kurumlarına yönelik hazırlanan doktora tezi, en son hazırlanan tez ise 2022 yılında temel eğitim anabilim dalında hazırlanan doktora tezidir. Araştırma, 15/11/2023 ve 15/12/2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 2023 yılında araştırmanın yapıldığı süre içerisinde YÖKTEZ'e ve TR Dizin veri tabanına yüklenen 5 tez, 2 makale dâhil edilmemiştir. Araştırmanın örneklemi ise erişime açık olan (izinli kapsamda) toplamda 82 tez (yüksek lisans ve doktora) ve 30 makale oluşturmaktadır. Ayrıca Vosviewer 1.6.20 programı yardımıyla da, Dünya üzerinde prososyal davranışlar üzerine yapılan çalışma sayısı, disiplinler açısından incelenme sayısı ve işletme anabilim dalında yapılan çalışmalar niceliksel açıdan tespit edilmiştir. Çalışmanın uygulama adımları yazar tarafından Şekil 1'de ortaya konulmuştur.

Şekil 1. Araştırma Adımları

3.4. Verilerin Analizi

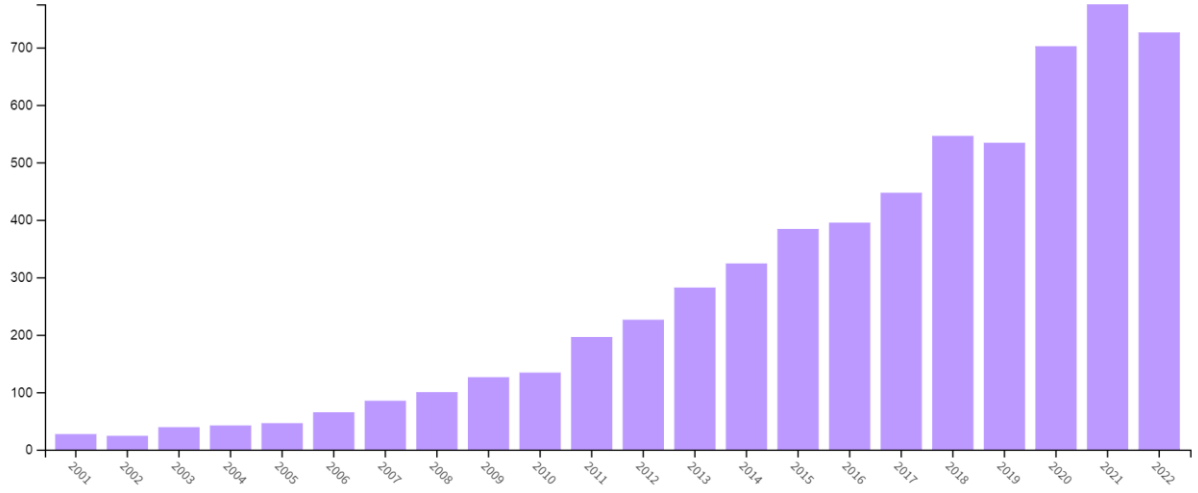
Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yapılabilmesi için Excel programı kullanılmıştır. Öncelikle Excel programına tezler ve makalelerdeki ilgili veriler girildikten sonra ilgili veriler PivotTable kullanılarak ayrı kategoride (yılı, türü vs.) sınıflandırılarak oluşturulan çıktılar görselleştirilmiş, verilerin farklılıkları ve benzerlikleri ortaya çıkartılmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Dünya Literatüründe Prososyal Davranışlar

Prososyal davranışlar, ilk defa 1970’li yıllarda işletme yönetimi literatürüne dâhil olmuş ve son zamanlarda yurtdışında en çok araştırılan konulardan biri olmuştur. Çalışmamızda ise dünya genelinde tamamlanan yayınların Türkiye ile uyumlu olması için 2001–2022 yıllarını kapsamaktadır. Ancak prososyal davranışlar üzerine, 1970 yılından 2001 yılına kadar dünya genelinde 595 bilimsel çalışma yayınlamıştır.

Tablo1. Dünya Literatüründe Prososyal Davranışlar Üzerine Yapılan Araştırmalar

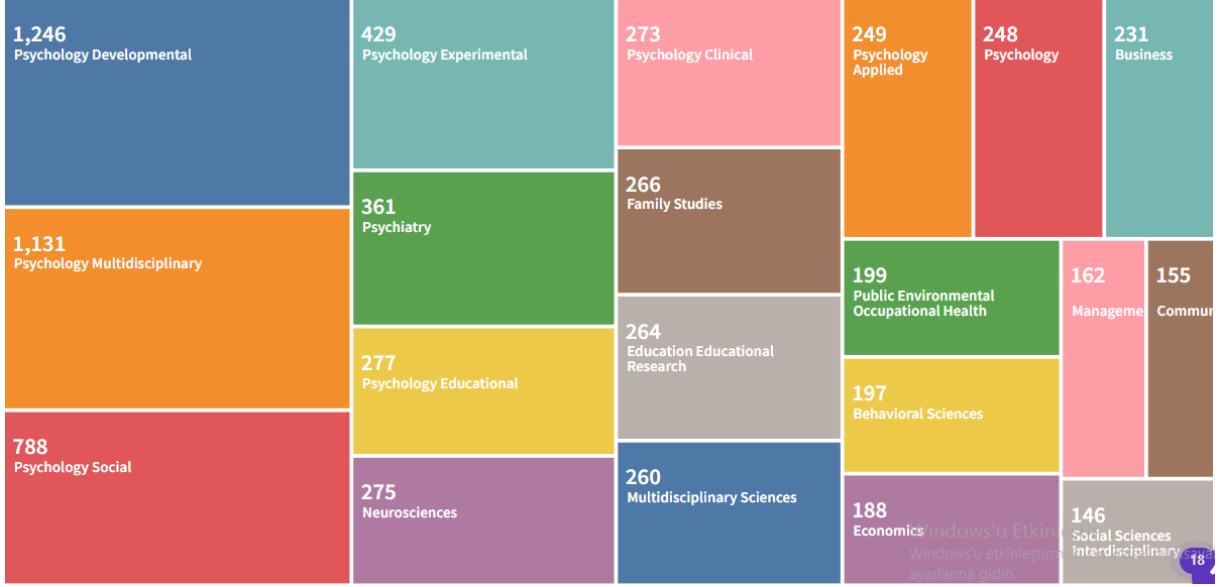

Not: Tablo Vosviewer programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Tablo 1’den de görüleceği gibi, prososyal davranışlar hakkında tüm disiplinlerde 2001-2022 yılları arasında yapılan toplam 6225 makalenin 775 tanesi (% 12,45) en çok çalışmanın olduğu 2021 yılında yapılmıştır. 2001 yılında ise sadece 27 tane (% 0,43) çalışma yapılmıştır.

2001–2022 yılları arasında prososyal davranışlar üzerine yapılan çalışmaların en çok çalışmanın yapıldığı 10 disiplin alanı ise Tablo 2’deki gibidir.

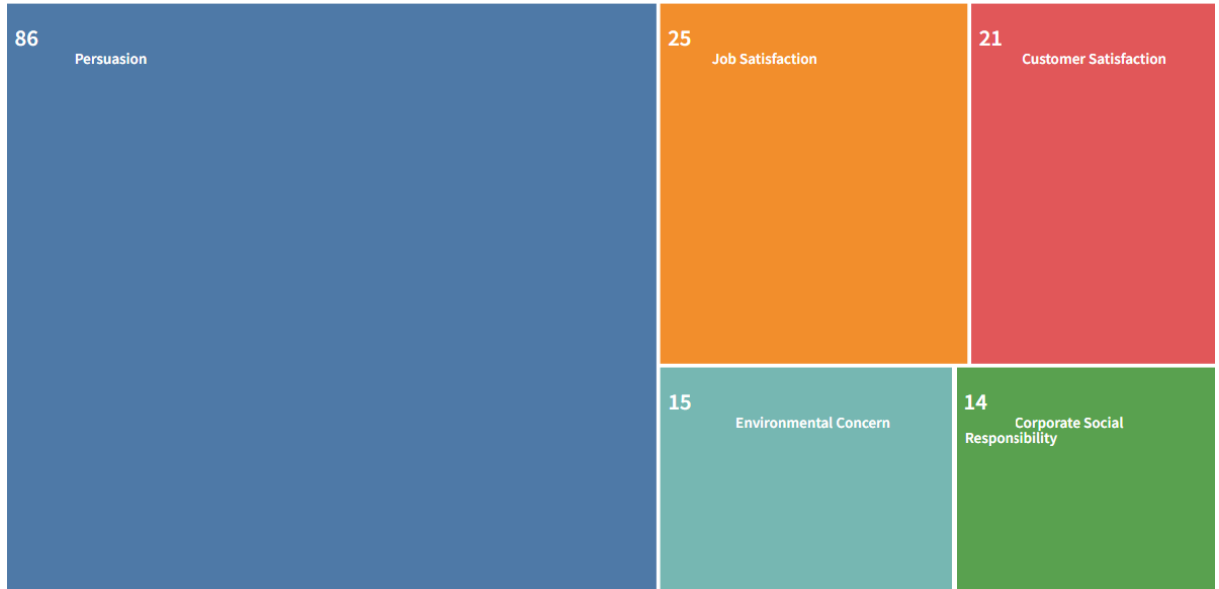
Tablo 2. Dünya Literatüründe Prososyal Davranışlar Üzerine Yapılan Çalışmaların Disiplinler Açısından İncelenmesi

Not: Tablo Vosviewer programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

2001–2022 yılları arasında dünya genelinde prososyal davranışlar üzerine yapılan toplam 6225 makalenin 1246 tanesi (% 20,01) Psikoloji Gelişimi alanında yazılırken; muhasebe, pazarlama ve yönetim bilim dalları olmak üzere 231 tanesi (% 3,71) işletme anabilim dalında yazılmıştır. İşletme Anabiliminde yazılan tezler ise Tablo 3’te ayrıntılı bir şekilde gösterilmektedir.

Tablo 3. Dünya Literatüründe İşletme Anabilime Dalı içerisinde Yapılan Prososyal Davranışlarla İlgili Makaleler

Not: Tablo Vosviewer programı aracılığıyla oluşturulmuştur.

Dünya literatüründe İşletme Anabilim Dalı içerisinde yazılan 231 adet teze baktığımızda ise çalışmaların 86 tanesi (% 37,22) ikna konusunda, 25 tanesi (% 10,82) iş memnuniyeti, 21 tanesi (% 9,09) müşteri memnuniyeti üzerine yazılmıştır.

4.2. Türkiye'de Prosoşyal Davranışlar Üzerine Yapılan Çalışmalar

Türkiye'de ise YÖKTEZ ve TR Dizin veri tabanları incelendiğinde 82 adet tez çalışmasına ve 30 adet makale çalışmasına erişilmiştir. Türkiye'de yapılan çalışmalar ise Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Türkiye'deki Prosoşyal Davranışlar Üzerine Yapılan Çalışmaların Türlerine Göre Dağılımı

Çalışma Türleri	Sayısı	Frekans
Yüksek lisans Tezleri	64	57,14
Doktora Tezleri	17	15,17
Tıpta Uzmanlık Tezleri	1	0,90
Makale	30	26,79
Toplam	112	100,00

Tablo 4'deki veriler ışığında prosoşyal davranışlar ile ilgili tezlerin % 57,14'ünü yüksek lisans tezi (64 adet), % 15,17'sini doktora tezi (17 adet), % 26,79'unu (30 adet) makale, % 1,22'sini (1 adet) ise tıpta uzmanlık tezi oluşturmaktadır.

Prosoşyal davranışlar ile ilgili olarak hazırlanan tezlerin yayın dillerine yönelik olarak yapılan analizin sonuçları Tablo 5'de, tezlerin yıllara ve türlerine göre dağılım durumlarına ilişkin veriler ise Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 5. Çalışmaların Yayın Dillerine Göre Dağılımı

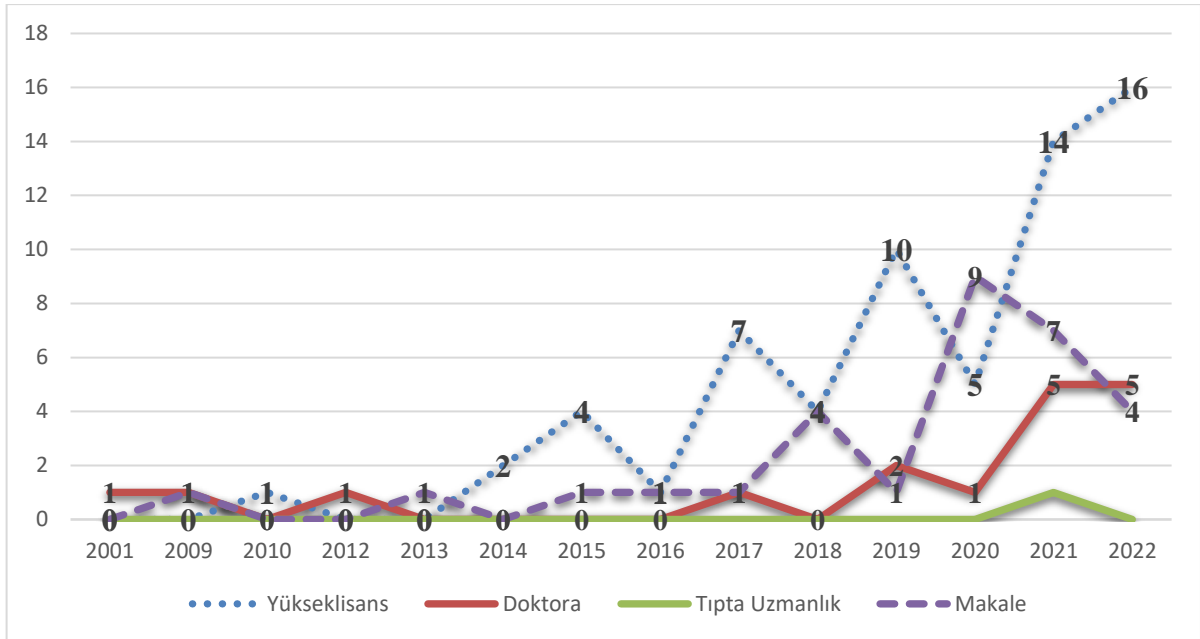
Çalışma Yayın Dili	Yüksek lisans	Doktora	Tıpta Uzmanlık	Makale	Çalışma Sayısı	Frekans
Türkçe	61	17	1	29	108	96,42
İngilizce	3	0	0	1	4	3,58
Toplam	64	17	1	30	112	100,00

Tablo 5 verilerine göre 108 çalışma Türkçe olarak hazırlanmış, bu çalışmaların 61 tanesi yüksek lisans, 17 tanesi doktora tezi, 1 tanesi de tıpta uzmanlık tezi ve 29 tanesi makale düzeyinde hazırlanmıştır. Aynı tabloya göre 3 yüksek lisans tezi ve 1 makale İngilizce olarak hazırlanmıştır. Türkçe olarak hazırlanmış olan çalışmalar tüm çalışmaların % 96,42'lik bir kısmını oluşturmaktadır.

Tablo 6. Tezlerin Yıllara ve Türlerine Göre Dağılımı

Yıl	Yüksek lisans	Doktora	Tıpta Uzmanlık	Makale	Toplam Çalışma	Yüzdeler
2001		1			1	0,90
2009		1		1	2	1,78
2010	1				1	0,90
2012		1			1	0,90
2013				1	1	0,90
2014	2				2	1,78
2015	4			1	5	4,50
2016	1			1	2	1,78
2017	7	1		1	9	8,03
2018	4			4	8	7,14
2019	10	2		1	13	15,85
2020	5	1		9	15	18,30
2021	14	5	1	7	27	32,95
2022	16	5		4	25	30,50
Toplam	64	17	1	30	112	100

Tablo 6’da gösterilen verilere göre en çok çalışmanın yapıldığı yıl 2021 yılıdır. 2022 yılında ise toplamda 25 farklı çalışma hazırlanmıştır. Bu çalışmaların 16 tanesi yüksek lisans tezi, 5 tanesi de doktora tezi ve 4 tanesi de makale olarak hazırlanmıştır. Bu verilerin daha net görülebilmesi adına Şekil 2’de çizgi diyagramında tezlerin yıllara ve türlerine göre dağılımları grafiği gösterilmiştir.

Şekil 2. Çalışmaların Yıllara ve Türlerine Göre Dağılımı

Şekil 2’de görüldüğü üzere doktora tezlerinin sayısı yüksek lisans tezlerine göre daha düşük düzeyde seyretmektedir. Yıllara göre en fazla yüksek lisans tezi sayısı 2022 yılında gerçekleşmiş ve toplamda 16 yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Doktora tezlerinin en çok hazırlandığı yıllar ise 2021 ve 2022 yılları olmuş ve söz konusu yıllarda 5’er adet doktora tezi hazırlanmıştır. Ayrıca yapılan makale çalışmaları ise 2020 yılında 9 adet olmak üzere en yüksek seviyededir. Analiz kapsamına alınan tezlerin sayfa sayılarına ilişkin bulgular Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7. Prososyal Davranışlar üzerine Yapılan Akademik çalışmaların Sayfa Sayılarına Göre Dağılımı

Sayfa Sayısı Dağılımları	Sayı	Yüzde
0 – 100	49	43,75
101 – 150	31	26,67
151 – 200	24	21,42
201 – 250	6	5,35
250 ve Üzeri	2	1,78
Toplam	112	100,00

Tablo 7 verilerine göre hazırlanan 0-100 sayfa aralığında hazırlanan 19 adet (% 16,96) tez ve 30 makale (% 26,79) olmak üzere toplamda 49 adet (% 43,75) akademik çalışma vardır. 200 sayfadan daha uzun hazırlanan tezlerin sayısı ise 8'dir. Sayfa sayısı bakımından en kısa olan tez 62 sayfa iken en uzun tez ise 266 sayfadır.

Analiz kapsamına alınan tezlerin hazırlandıkları üniversite, enstitü ve anabilim dallarına göre dağılımları sırasıyla Tablo 8, Tablo 9 ve Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 8. Tezlerin Hazırladığı Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite Adı	Mülkiyet	Sayısı	Yüzdesi
Adnan Menderes Üniversitesi	Kamu	2	2,4
Afyon Kocatepe Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Akdeniz Üniversitesi	Kamu	2	2,4
Ankara Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Kamu	2	2,4
Beykent Üniversitesi	Vakıf	1	1,2
Boğaziçi Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Bolu İzzet Baysal Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Bursa Uludağ Üniversitesi	Kamu	2	2,4
Çağ Üniversitesi	Vakıf	1	1,2
Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi	Kamu	2	2,4
Çankırı Karatekin Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Düzce Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Fırat Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Gazi Üniversitesi	Kamu	10	12,5
Hacettepe Üniversitesi	Kamu	4	4,8
Hasan Kalyoncu Üniversitesi	Vakıf	1	1,2
İnönü Üniversitesi	Kamu	2	2,4
İstanbul Arel Üniversitesi	Vakıf	2	2,4
İstanbul Aydın Üniversitesi	Vakıf	1	1,2
İstanbul Gelişim Üniversitesi	Vakıf	1	1,2
İstanbul Medeniyet Üniversitesi	Kamu	1	1,2
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	Vakıf	1	1,2
İstanbul Üniversitesi	Kamu	3	3,6

Kastamonu Üniversitesi	Kamu	2	2,4
Kırıkkale Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Maltepe Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Mardin Artuklu Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Marmara Üniversitesi	Kamu	3	3,6
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Kamu	7	8,4
Milli Savunma Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Necmettin Erbakan Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Özyeğin Üniversitesi	Vakıf	1	1,2
Pamukkale Üniversitesi	Kamu	2	2,4
Sağlık Bilimleri Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Sakarya Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Selçuk Üniversitesi	Kamu	2	2,4
Siirt Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Süleyman Demirel Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Trabzon Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Türk Hava Kurumu Üniversitesi	Vakıf	1	1,2
Üsküdar Üniversitesi	Vakıf	1	1,2
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Yıldız Teknik Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	Kamu	1	1,2
Toplam		82	100

Tablo 8 verilerine göre en fazla tez Gazi Üniversitesi'nde yazılmıştır. Gazi Üniversitesinde toplamda 10 tane tez yazılırken; Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nde ise 7 adet tez yazılmıştır. Ayrıca tezlerin yazıldığı 50 farklı üniversitenin kamu ve vakıf üniversitesi olmasına göre bir ayrıma tabi tutulduğunda 40 üniversitenin kamu geri kalan 10 üniversitenin ise vakıf üniversiteleri arasında yer aldığı görülmüştür. (Tablo 8'de yayınlanan 30 makale dâhil edilmemiştir).

Tablo 9'da analize dâhil edilen tezlerin enstitülere göre dağılımlar gösterilmiştir.

Tablo 9. Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımları

Enstitü	Sayısı	Yüzdesi
Hamidiye Sağlık Bilimleri Enstitüsü	1	1,21
Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	1	1,21
Tıp Fakültesi	1	1,21
İşletme Enstitüsü	1	1,21
Sosyal Bilimler Enstitüsü	31	37,80
Sağlık Bilimleri Enstitüsü	11	13,41
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	12	14,65
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	24	29,30
TOPLAM	82	100

Tablo 9 verilerine göre en fazla tez 31 (% 37,80) adet tez ile Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılmıştır. 24 (% 29,30) adet tez ile Eğitim Bilimleri Enstitüsünde, 12 (% 14,65) adet tez Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde, yine 11 adet tez Sağlık Bilimleri Enstitüsünde, 1 adet tez ise İşletme Enstitüsünde hazırlanmıştır. Ayrıca Sağlık Bilimleri Üniversitesi içerisinde bulunan Hamidiye Sağlık Bilimleri Enstitüsünde de 1 adet tez hazırlanmıştır. Askeri üniversite şeklinde yapılanması olan Milli Savunma Üniversitesinde ise Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsünde ise 1 adet tez hazırlanmıştır. Son olarak, tıpta uzmanlık tezi olarak hazırlanan tez ise Tıp Fakültesi içerisinde hazırlanarak yayımlanmıştır (Tablo'9 a yayımlanan 30 makale dâhil edilmemiştir).

Tablo 10. Tezlerin Ana Bilim Dallarına Göre Dağılımları

Ana Bilim Dalı	Sayı	Yüzde
Askeri Eğitim Yönetimi ABD	1	1,22
Beden Eğitimi ve Spor ABD	7	8,50
Çocuk Gelişimi ABD	3	3,65
Çocuk Gelişimi ve Eğitimi ABD	7	8,50
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları ABD	1	1,22
Eğitim Bilimleri ABD	9	11,00
Felsefe ve Din Bilimleri ABD	2	2,44
Hemşirelik ABD	1	1,22

İlahiyat ABD	1	1,22
İktisat ABD	1	1,22
İlköğretim ABD	3	3,65
İşletme ABD	18	22,50
Klinik Psikoloji ABD	2	2,44
Özel Eğitim ABD	1	1,22
Okul Öncesi ABD	2	2,44
Psikoloji ABD	8	9,25
Sosyal Bilimler ABD	1	1,22
Temel Eğitim ABD	12	14,65
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi ABD	1	1,22
Sosyal Hizmetler ABD	1	1,22
TOPLAM	82	100

Tablo 10 verileri incelendiğinde, prososyal davranışlar hakkında en yüksek tez hazırlanma sayısının 18 adet (% 22,50) teze İşletme Anabilim Dalında olduğu görülür. Daha sonra sırasıyla 12 teze (% 14,65) Temel Eğitim Anabilim Dalı, 9 adet (% 11,00) teze Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı ve 8 tezinde (% 9,25) Psikoloji Anabilim Dalı içerisinde hazırlandığı görülmektedir. Diğer taraftan 7'şer teze (% 8,50) Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı ve Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı içerisinde hazırlanmıştır. Ayrıca Askeri Eğitim Yönetimi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları, İlahiyat, Hemşirelik, İktisat ve Sosyal hizmetler Anabilim Dalı gibi çeşitli anabilim dallarında da diğer anabilim dallarına göre niceliksel olarak azda olsa, prososyal davranışlarla ilgili çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu söz konusu anabilim dallarında görevli akademik kadro dağılımları ise Tablo 11' de gösterilmiştir.

Tablo 11. Tez Danışmanlarının Unvanlarına Göre Dağılımı

Danışman Unvanı	Sayı	Yüzde
Doktor Öğretim Üyesi	23	28,05
Doçent Doktor	31	37,80
Profesör Doktor	28	34,15
Toplam	82	100

Tablo 11 verileri incelendiğinde tezlerin 28 tanesinin danışmanının profesör unvanına sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca 31 tezin danışmanının unvanı doçent doktor, 23 tezin danışmanının unvanı doktor öğretim üyesi olduğu görülmektedir.

Prososyal davranışlar üzerine yazılmış 82 adet tez incelendiğinde tezlerin 10 farklı alan üzerinde dağılım gösterdiği görülmüştür. Söz konusu alanların dağılımlarına ait frekanslar tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12. Tezlerin Alanlara Göre Dağılımları

Tez Konusu	Tez Sayısı	Yüzdesi
Bilgi ve Belge Yönetimi	1	1,22
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları	1	1,22
Din	3	3,65
Eğitim ve Öğretim	40	48,78
Ekonomi	1	1,22
Hemşirelik	2	2,44
İşletme	17	20,73
Psikoloji	11	13,41
Sosyal Hizmetler	1	1,22
Spor	5	6,10
Toplam	82	100

Prososyal davranışlar hakkında yazılan 82 tez incelendiğinde, söz konusu tezlerin 40 tanesi (yaklaşık yarısı olup % 48,78) sadece eğitim ve öğretim konuları üzerine yazılmıştır. 17 tanesi (% 20,73) ise işletme alanındaki konular üzerine yazılmıştır. Ayrıca psikoloji alanına ait konular hakkında ise 11 adet (% 13,41) tez yazılmıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Amerika'da 1970'li yıllarda yönetim literatürüne dâhil edilen, ancak ülkemizde son yıllarda araştırma konusu olmaya başlayan ve literatüre “herhangi bir şekilde ödüllendirilme beklentisi olmaksızın bir başkasına yardım etme davranışı” olarak geçen prososyal davranışlar üzerine yapılan çalışmalar gerek dünya çapında gerekse Türkiye'de hızlı bir şekilde yayılmıştır. Bu etkenlerle birlikte prososyal davranışlar üzerine yapılan çalışmaların artışı, çoğu bilimsel disiplin alanında kendisine yer bulmuştur. Bu çalışma kapsamında, prososyal davranışlar kavramının uluslararası ve ulusal literatürdeki konumu, lisansüstü tezler ve TR Dizin'de yayınlanmış makaleler yönüyle incelenmiş ve akademik yönden gerçekleşen gelişmenin hangi yönde olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan bu çalışma ile 2001-2022 yılları arasında hazırlanan prososyal davranışlar ile ilgili çalışmaların hangi yöne doğru evrildiği ile ilgili sonuçlara ulaşmak amaçlanmıştır. Elde edilen bulgular kapsamında prososyal davranışlar ile ilgili hazırlanan çalışmaların sayısı, yıl, üniversite, enstitü vb. gibi dağılımlarının tespitinin yanında anabilim dalı ve bilim dallarına yönelik dağılımların da tespiti gerçekleştirilmiştir.

Çalışma kapsamında Vosviewer 1.6.20. veri tabanında “prosocial behaviors” anahtar kelimesi ile gerçekleştirilen arama sonucu; 2001 – 2022 yılları arasında dünya genelinde prososyal davranışlar üzerine yapılan toplam 27 tanesi 2001 yılında ve en çok yazımın yapıldığı 732 tanesinin ise 2021 yılında olmak üzere 6225 makale olduğu tespit edilmiştir. 2001 yılından 2021 yılına kadar prososyal davranışlar ile ilgili çalışmalar sürekli artış göstermesine rağmen 2021 yılından 2022 yılına geçildiğinde azda olsa azalış göstermiştir. Bu söz konusu 6225 makalenin, 1246 tanesi (% 20,01) Psikoloji Gelişimi alanında yazılırken; muhasebe, pazarlama ve yönetim bilim dalları olmak üzere 231 tanesi (% 3,71) İşletme Anabilim Dalında yazılmıştır. 231 tane İşletme Anabilim Dalında yapılan çalışmaların 86 tanesi (% 37,22) ikna konusunda, 25 tanesi (% 10,82) iş memnuniyeti, 21 tanesi (% 9,09) müşteri memnuniyeti üzerine yazılmıştır.

Türkiye'de ise YÖKTEZ ve TR Dizin veri tabanları incelendiğinde 82 adet tez çalışmasına ve 30 adet makale çalışmasına erişilmiştir. Söz konusu çalışmaların %57,14'ünü yüksek lisans tezi (64 adet), % 15,17'sini doktora tezi (17 adet), % 26,79'unu (30 adet) makale, % 1,22'sini (1 adet) ise tıpta uzmanlık tezi oluşturmaktadır. Ayrıca toplamda 112 farklı çalışmanın 61 tanesi yüksek lisans, 17 tanesi doktora tezi, 1 tanesi de tıpta uzmanlık tezi ve 29 tanesi makale olmak üzere 108 tanesi Türkçe olarak hazırlanmış düzeyinde hazırlanmıştır. Ayrıca 3 yüksek lisans tezi ve 1 makale ise İngilizce olarak hazırlanmıştır. Türkçe olarak hazırlanmış olan çalışmalar tüm çalışmaların % 96,42'lik bir kısmını oluşturmaktadır.

Türkiye'deki verilere göre 27 çalışma ile en çok çalışmanın yapıldığı yıl 2021 yılıdır. 2022 yılında ise bu sayı 25'e düşmüştür. Çalışmanın son yılı olan 2022 yılında, söz konusu 25 farklı çalışmanın, 16 tanesi yüksek lisans tezi, 5 tanesi de doktora tezi ve 4 tanesi de makale olarak hazırlanmıştır. 2001 yılında ise sadece 1 adet doktora tezi yazılmış olup, 2021 yılına kadar artış istikrarlı bir şekilde devam etmiştir. Toplamdaki 112 çalışmadan farklı olarak ise 2021 yılında 1 adet Türkçe tıpta uzmanlık tezi yazılmıştır.

Türkiye'de hazırlanan toplam 112 çalışmadan; 0-100 sayfa aralığında hazırlanan 19 adet (% 16,96) tez ve 30 makale (% 26,79) olmak üzere toplamda 49 adet (% 43,75) akademik çalışma vardır. 200 sayfadan daha uzun hazırlanan tezlerin sayısı ise 8'dir. Sayfa sayısı bakımından en kısa olan tez 62 sayfa iken en uzun tez ise 266 sayfadır. Ayrıca incelenen 82 lisansüstü tezin verilerine göre en fazla tez hazırlanan üniversite Gazi Üniversitesi olmuştur. Gazi Üniversitesinde toplamda 10 tane tez hazırlanırken; Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinde ise 7 adet tez hazırlanmıştır. Ayrıca söz konusu tezlerin hazırlandığı üniversiteler kamu ve vakıf üniversitesi olmasına göre bir ayırım yapıldığında toplamda 50 farklı üniversitenin 40 tanesinin kamu, 10 tanesinin ise vakıf üniversitesi olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmaların yapıldığı enstitülere bakıldığında, en fazla tezin 31 adet (% 37,80) tez ile Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırlanırken; 24 adet (% 29,30) tez Eğitim Bilimleri Enstitüsünde, 12 adet (% 14,65) tez ise Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde hazırlanmıştır. Ayrıca Sağlık Bilimleri

Üniversitesi içerisinde bulunan Hamidiye Sağlık Bilimleri Enstitüsünde de 1 adet tez hazırlanmış ve Askeri Üniversite şeklinde yapılanması olan Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsünde de 1 adet tez hazırlanmıştır. Tüm bunlara ek olarak, Tıpta uzmanlık tezi olarak hazırlanan tez ise Tıp Fakültesi içerisinde hazırlanarak yayımlanmıştır.

Prososyal davranışlar hakkında en yüksek tez hazırlanma sayısının 18 adet (% 22,50) tezle İşletme Anabilim Dalında olduğu görülmüştür. Daha sonra sırasıyla 12 adet (% 14, 65) tezle Temel Eğitim Anabilim Dalı, 9 adet (% 11,00) tezle Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı ve 8 adet (% 9,25) tezinde Psikoloji Anabilim Dalı içerisinde hazırlandığı görülmektedir. Ayrıca 7'şer adet (% 8,50) tezde Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı ve Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı içerisinde hazırlanmıştır. Diğer taraftan Askeri Eğitim Yönetimi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları, İlahiyat, Hemşirelik, İktisat ve Sosyal hizmetler Anabilim Dalı gibi çeşitli anabilim dallarında da diğer anabilim dallarına göre niceliksel olarak azda olsa, prososyal davranışlarla ilgili çalışmaların olduğu görülmüştür.

Prososyal davranışlar hakkında yazılan 82 tezin 40 tanesi ki yaklaşık yarısı (% 48,78) sadece eğitim ve öğretim konuları üzerine yazılmıştır. 17 tanesi (% 20,73) ise işletme alanındaki örgütsel davranış konuları üzerine yazılmıştır. Ayrıca psikoloji alanına ait alt konular hakkında ise 11 adet (% 13,41) tez yazılmıştır.

Genel olarak çalışmadan elde edilen bulgular incelendiğinde literatürde 22 yıldır prososyal davranışlar üzerine yapılan çalışmalarının tespitine bakarak aslında uzun bir süre içerisinde yoğun bir ilgi görmemesine rağmen her geçen yıl ilginin arttığı anlaşılmaktadır. Konunun ölçülmesinde soyut ifadelerin çok olması, ölçüm yapılacak kişilerin asıl niyetlerinin tespit edilmesindeki zorluklar ve Türkiye genelindeki prososyal davranışlar üzerine yazınsal birikimin henüz yeterli seviyede olmaması araştırmacıları bu konu üzerine yoğunlaşmaktan uzaklaştırdığı düşünülmektedir. Özellikle bundan sonraki dönemlerde artışı devam eden prososyal davranışlar üzerine yapılan çalışmalar, gelecekteki araştırmacılara kullanılabilir veri kaynakları oluşturacağı ve yüksek lisans/doktora tezlerinde ilginin daha da artacağını düşünmek yanıltıcı olmayacaktır. Çalışmalar alan yönüyle incelendiğinde, belirli alanlarda yoğunlaşmaların olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, gelecek çalışmalarda literatürdeki eksiklikler göz önüne alınarak, farklı alanlarda da prososyal davranışlar üzerine yapılacak olan çalışmaların gerçekleştirilmesi ile dengeli hale getirilebilecektir. Özellikle yönetim alanının önemli noktalarını oluşturan liderlik, örgütsel davranış, insan kaynakları yönetimi gibi işgörenlerin, yöneticilerin ve liderlerin bulunduğu alanlarda çalışmaların yapılması ile farklı alanlarda da prososyal davranışların etkilerinin tespit edilmesi, örgüt içerisinde bulunan alt yönetimden üst yönetime kadar tüm işgörenlerin prososyal davranışlar ekseninde liderlik, yöneticilik ve çalışma becerileri ile ilişkilendirilerek, işgören motivasyonu, örgütsel adanmışlık, örgütsel bağlılık gibi örgütsel davranış alanına yönelik yeni ve özgün çalışmaların yapılması literatüre katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akgemci, T. & Yıldız, N. (2011). Örgütsel vatandaşlık. Bedük, A. (Ed.). *Örgüt Psikolojisi*, 71-96. Atlas Akademi Yayınları, Konya.
- Avey, J.B., Luthans, F. & Youssef, C.M. (2009). The additive value of positive psychological capital in predicting work attitudes and behaviors. *Journal Of Management*, (20), 1-23.
- Borman, W.C. & S.J. Motowidlo (1993). Expanding the criterion domain to include elements of contextual performance. N. Schmitt & W. C. Borman (Ed.), *Personnel Selection In Organizations*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Celep, C. (2000). Eğitimde örgütsel adanma ve öğretmenler. Anı Yayıncılık. Ankara.
- Çalık, T., Özbay, Y., Özer, A., Kurt, T. & Kandemir, M. (2009). İlköğretim okulu öğrencilerinin zorbalık statülerinin okul iklimi, prososyal davranışlar, temel ihtiyaçlar ve cinsiyet değişkenlerine göre incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yöntemi Dergisi*, (60), 555-576.
- Çekin, A. (2013). İmam hatip lisesi öğrencilerinin prososyal davranış eğilimleri üzerine nicel bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (28), 34-45.
- Durdu, T. (2010). Eğitim deneticilerinin örgütsel vatandaşlık davranışının mesleki tükenmişlik ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Eren, E. (1998). Yönetim psikolojisi. Beta Yayınları, Yenilenmiş 5. Basım, İstanbul.
- Freedman, J., Sears, D. & Carlsmith, J. (1976). Social psychology,
- Gül, H. & Gökçe, H. (2008). Örgütsel etik ve bileşenleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (1), 377-389.
- Ilies, R., Morgeson, F.P, & Nahrgang. J.D. (2005). Authentic leadership and eudaemonic well being: Understanding leader-follower outcomes. *The Leadership Quarterly*, (3), 373-394.
- Karadağ, E. & Mutağçılar, I. (2009). Prososyal davranış ekseninde özgecilik üzerine teorik bir çözümleme. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 41-69.
- Karagöz, L. (2007). İlköğretim okulu öğretmenlerinin görüşlerine göre örgütsel adanma ile örgütsel yurttaşlık davranışları arasındaki ilişki. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Karylowski, J. (1982). Two types of altruistic behavior: Doing good to feel good or to make the other feel good – cooperation and helping behavior: Theorie and research. *Academic Press, Academic Press Review*.
- Kumru, A., Carlo, G. & Edwards, C. P. (2004). Osların ilişkisel, kültürel, bilişsel ve duyuşsal bazı değişkenlerle ilişkisi, *Türk Psikoloji Dergisi*, (54), 109-125.
- Kurtuluş, İ. (2010). Dönüştürücü liderlik -bir uygulama- (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Organ, D.W. (1988). A restatement of the satisfaction-performance hypothesis. *Journal Of Management*, (14). 547-557.
- Pelit, E., Keleş, Y. & Çakır, M. (2009). Otel işletmelerinde sosyal sorumluluk uygulamalarının belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, (2), 19-30.
- Sarıyer, N. (2011). Hayırsever tüketici davranışı: Çanakkale örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, (2), 255-268.

- Sarnıç, A. (2017). Örgütlerde dönüşümcü liderlik modelinin prososyal davranışların gelişimi üzerindeki etkilerinin belirlenmesine yönelik tehlikeli iş kollarında bir araştırma, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Yeşiltaş, M., Kanten, P. & Sormaz, Ü. (2013). Otantik liderlik tarzının prososyal hizmet davranışları üzerindeki etkisi: Konaklama işletmelerine yönelik bir uygulama. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 2, 333-350.